2. Ideeën naar aanleiding van de resultaten

De reflectie op de resultaten van de peiling en het gesprek dat daaruit voortkwam, leverden gedachten en ideeën op om de positie van mondelinge taalvaardigheid in het speciaal (basis)onderwijs (s(b)o) te verstevigen en om het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid verder te verbeteren. Het gaat hier nadrukkelijk om ideeën om verder over na te denken en om over in gesprek te gaan. De focusgroep geeft suggesties voor denkrichtingen en inspiratie voor aanpakken en andere acties, voor iedereen die betrokken is bij onderwijs in mondelinge taalvaardigheid.

2.1 Voor de onderwijspraktijk

We vroegen de focusgroep welke bevindingen hun weerslag moeten krijgen op het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid op de scholen. Welke acties moeten scholen ondernemen naar aanleiding van de resultaten? De focusgroep heeft hiervoor diverse ideeën en suggesties, die overigens veel parallellen vertonen met de suggesties die eerder werden gedaan door de focusgroep die reflecteerde op de resultaten van Peil.Mondelinge taalvaardigheid einde basisonderwijs.

Geef mondelinge taalvaardigheid prominente(re) plek in curriculum s(b)o

De focusgroep is van mening dat onderwijs in mondelinge taalvaardigheid meer aandacht verdient in het s(b)o. Zij opperen dan ook om mondelinge-taalonderwijs leidend te laten zijn of tenminste een prominente plek te geven in het curriculum van het s(b)o. Kinderen moeten meer gelegenheid hebben om aan hun mondelinge taalvaardigheid te werken. Niet alleen omdat het belangrijk is voor hun zelfredzaamheid, maar ook omdat het vooraf gaat aan andere ontwikkelingsgebieden, zoals de sociaal-emotionele en de cognitieve ontwikkeling. Bovendien neemt mondelinge taalvaardigheid in hun toekomst waarschijnlijk een belangrijkere plek in dan schriftelijke taalvaardigheden. Ada van Dalen: “Als je in mondelinge taal je denken en redeneren kunt verwoorden, dan kun je die redenering ook in een tekst schrijven en een redenering in tekst herkennen tijdens het lezen. Vanuit taal-denkgesprekken kun je de volgende stap maken. Een leerkracht zal de relatie tussen goede mondelinge taalvaardigheid en het kunnen opstellen van een logische, navolgbare tekst herkennen.”

Onderwijs mondelinge taalvaardigheid in samenhang met overige taaldomeinen én in samenhang met overige vak- en vormingsgebieden

Door te kiezen voor een meer geïntegreerde werkwijze wordt het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid meer betekenisvol. Bovendien kost het dan minder tijd en moeite. “Het zou zelfs tijdbesparend kunnen werken als je mondelinge taalvaardigheid in samenhang aanpakt”, aldus Gerjanne Kalkdijk.

“Het gaat ook om wat je buiten de lesmethode doet. Zo gaat mondelinge taalvaardigheid bijvoorbeeld samen met de ontwikkeling van schrijfvaardigheid, maar ook het leren van andere vakken gebeurt voor een deel in mondelinge taal, door middel van luisteren en gesprekken voeren.”

Maaike Pulles, onderzoeker lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid, NHL Stenden Hogeschool

Benoem een specialist mondelinge taalvaardigheid op school en faciliteer deze

Het aanwijzen van een teamlid met mondelinge taalvaardigheid als aandachtsgebied kan eraan bijdragen dat het domein hoger op de agenda komt, aldus de focusgroep. Deze specialist kan binnen het team ook zorgen voor meer bewustzijn van het belang van mondelinge taalvaardigheid, onder meer in het kader van gedrag en sociale veiligheid op school. Ook het ondersteunen van het team, bijvoorbeeld door het aanreiken van goede voorbeelden, past bij de rol van de specialist en kan het mondelinge taalonderwijs op school naar een hoger plan tillen.

Werk vanuit doelen

Werken vanuit gemeenschappelijke en heldere doelen zal het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid ten goede komen. Het is daarvoor voorwaardelijk dat deze doelen beter bekend worden, want je moet weten waar je naartoe werkt. “Maak de mondelinge taaldoelen veel meer leidend voor je onderwijs,” zegt Gerjanne Kalkdijk.

“Als ik denk aan wat een kind moet kunnen als het van school gaat, dan is dat: een gesprek voeren, een mening kunnen verkondigen, luisteren... Dat zijn allemaal mondelinge-taalvaardigheidsdoelen en ontzettend belangrijk voor zelfredzaamheid.”

Gerjanne Kalkdijk, ambulant dienstverlener, Auris

Verbetering leerkrachtvaardigheden mondelinge taalonderwijs

De leerkracht doet ertoe. De focusgroep geeft dan ook aan dat er winst te behalen valt op het gebied van mondelinge taalvaardigheid als de vaardigheden van de leerkrachten in het verzorgen van het onderwijs op dit inhoudsgebied verder verbeteren. Zo helpt het als de leerkracht in staat is om boven de methode te staan en kritisch te kijken naar de plek van mondelinge taal in de lesmethode en de lesdoelen die in de methode worden nagestreefd. Ook kunnen leerkrachten zich, volgens de leden van de focusgroep, verder verbeteren in betekenisvol lesgeven door meer aan te sluiten bij de belevingswereld van de leerlingen. De specialist mondelinge taalvaardigheid kan andere teamleden hierbij helpen, bijvoorbeeld door te observeren en verbetersuggesties te geven.

“Ik zie hier ook een rol weggelegd voor de onderwijsinspectie: door positief te stimuleren op een lastig te meten domein, zoals dit. Maar ook de logopedist kan hier een opbouwende rol spelen.”

Gonnie Boerma, directeur/bestuurder, Stichting Samenwerking Nieuwegein

2.2 Voor onderwijsbeleid: landelijk, regionaal en op schoolniveau

We vroegen ook aan de focusgroep welke bevindingen meegenomen moeten worden in landelijk en/of regionaal onderwijsbeleid. Welke beleidsmakers moeten welke acties ondernemen op basis van de onderzoeksresultaten?

Leerroutes meenemen in de beschrijving van de referentieniveaus

Het zou goed zijn als er in de inhoudsbeschrijving van de referentieniveaus onderscheid wordt gemaakt naar de verschillende leerroutes. Nu is de inhoudsbeschrijving van referentieniveau 1F voor in ieder geval leerlingen die uitstromen naar voortgezet speciaal onderwijs uitstroomprofiel arbeid of praktijkonderwijs (leerroute 3) te hoog gegrepen. Op dit moment loopt het traject Curriculum.nu. Het zou goed zijn als bij het vervolg hierop, het formuleren van nieuwe kerndoelen en referentieniveaus, heldere en haalbare doelen voor de verschillende leerroutes worden geformuleerd die het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vervolgens in de wet verankert. Deze doelen mogen best ambitieus zijn zodat leerlingen voldoende uitgedaagd worden.

Schoolbesturen moeten mondelinge taalvaardigheid meer op de agenda zetten

Facilitering door besturen is heel belangrijk, bijvoorbeeld door het inrichten van leergemeenschappen, zodat de scholen binnen het bestuur van elkaar kunnen leren en op elkaar kunnen reflecteren. Besturen moeten voldoende aandacht hebben voor en geven aan onderwijs in mondelinge taalvaardigheid, aldus de focusgroep. Zo ontstaat er binnen de scholen meer urgentiebesef. De PO-Raad kan hierin (voor het speciaal basisonderwijs (sbo) en speciaal onderwijs (so)) een rol spelen door op hun kwaliteitsdagen aandacht te besteden aan dit taaldomein. “En de onderwijsinspectie kan het agenderen tijdens het bestuursgesprek”, zegt Gonnie Boerma.

Zowel in de initiële opleiding als in nascholing meer aandacht voor mondelinge taalvaardigheid

Mondelinge taalvaardigheid verdient meer aandacht, zowel in de reguliere opleiding (pabo’s) als in de nascholing, geven de focusgroepleden aan. Dit geldt ook voor de scholing en kennis over meertaligheid. De basis voor mondelinge-taalonderwijs wordt volgens de focusgroep op veel pabo’s wel gelegd. Toch zien we vaak dat als leerkrachten eenmaal werkzaam zijn in het onderwijs, zij terechtkomen in het methodes-tramien. Ze werken dan, net als de rest van het team, strikt of grotendeels volgens de methode en benutten de kennis uit de opleiding niet of onvoldoende. Hier ligt dus ook een uitdaging binnen de scholen.

“Na de pabo heeft een student in principe de vaardigheden om doelgericht te werken aan mondelinge taalvaardigheid en weet hij hoe hij interactie moet bevorderen. Doordat in de praktijk echter veelal vanuit een taalmethode wordt gewerkt, bestaat het gevaar dat de student hierdoor zijn paborepertoire voor het versterken van mondelinge taalvaardigheid verliest. Door het werken aan mondelinge taalvaardigheid voornamelijk aan lesmethodes te verbinden, wordt doelgericht werken aan mondelinge taalvaardigheid bij alle vakken onvoldoende benut.”

Ada van Dalen, onderwijsadviseur, nascholingsdocent en onderzoeker, Marnix Onderwijs Centrum

Start vroeg en borg de voorschoolse aandacht voor mondelinge taal

Hoewel er volgens de focusgroep voldoende aandacht is voor mondelinge taalvaardigheid in het voorschoolse aanbod, vragen de leden zich af of dit zo blijft nu in gemeenten de peuterspeelzalen verdwenen zijn en de kinderopvang deze plek invult. Gemeenten hebben de verantwoordelijkheid om potentieel taalzwakke kinderen en hun ouders te blijven bereiken om te zorgen voor een goede start op de basisschool. Hierbij is ook aandacht voor meertaligheid belangrijk. De focusgroep deed enkele suggesties voor het borgen van het bereik van doelgroepkinderen en hun ouders. Zo is aansluiting bij inburgeringstrajecten een optie, evenals een voorbeeld nemen aan een project als Boekstart door consultatiebureaus en bibliotheken.

"Als kinderen al met een taalachterstand binnenkomen, dan helpt dat natuurlijk niet voor de verdere ontwikkeling van hun mondelinge taalvaardigheid."

Hester Vonk, intern begeleider, SO Fier

Aansluitend hierop vindt de focusgroep het belangrijk dat de kwaliteit van het mondelinge-taalaanbod en de kennis over en aandacht voor meertaligheid op kinderdagverblijven omhooggaat.

2.3 Voor vervolgonderzoek

Welke bevindingen uit deze peiling geven aanleiding tot vervolgonderzoek? De focusgroep deed hiervoor diverse suggesties.

Onderzoek het mondelinge taalaanbod in methodes

Het is volgens de focusgroep aan te raden om te kijken hoe het domein mondelinge taal verweven is in de taalmethodes. Dat is belangrijk om te weten, omdat veel leerkrachten de methode(doelen) volgen in hun lessen. Mocht er een hiaat blijken te zijn, dan kan dit aanleiding vormen voor aanpassingen in de lesmethodes.

Onderzoek naar de vaardigheden van leerkrachten op het gebied van mondelinge taalonderwijs

De focusgroep vindt meer kennis over de vaardigheid van leerkrachten in het verzorgen van onderwijs op het gebied van mondelinge taalvaardigheid waardevol. Mogelijk is het niveau niet in alle gevallen toereikend en is er een verbeterslag nodig in de (na)scholing van leerkrachten. Rianne de Wit: "Er is meer zicht nodig op wat er nu echt in de klas gebeurt. Werkt de leerkracht heel activerend of staat hij vooral veel te vertellen? En op welke manier zijn die verschillen terug te zien in de resultaten van mondelinge taalvaardigheid?"

Ontwerpen van goede instrumenten om mondelinge taalvaardigheid te kunnen meten

Er bestaan weinig goede instrumenten om met name de spreek- en gespreksvaardigheid van leerlingen in kaart te kunnen brengen. Om beter zicht te krijgen op wat kinderen al kunnen en vandaaruit verder te kunnen werken, wil de focusgroep mondelinge taalvaardigheid beter kunnen meten. Hester Vonk: "Het kost nu veel tijd om vaardigheden als luisteren en gesprekken voeren goed in kaart te brengen." Onderzoek kan bijdragen aan het ontwikkelen van effectieve meetinstrumenten. De focusgroep doet de suggestie voor een app gekoppeld aan het leerlingvolgsysteem als mogelijk meetinstrument.

Onderzoek naar doelbeleving/doelgerichtheid mondelinge taalonderwijs

Lang niet in alle gevallen werken leerkrachten en schoolteams doelgericht aan mondelinge taalvaardigheid. Dit komt volgens de focusgroep ook doordat de gestelde doelen niet altijd voldoende bekend zijn. “Wij missen in de school de beleving van de doelen. De doelen staan geformuleerd, maar zijn de leerkrachten er voldoende van op de hoogte en worden de doelen nagestreefd?”, zegt Hester Vonk over de doelgerichtheid zoals zij deze ervaart op haar school. Het is volgens de focusgroep waardevol om onderzoek te doen naar de bekendheid van de doelen voor dit taaldomein en naar hoe deze doelen beleefd en gebruikt worden in het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid.

Samenhang met andere domeinen

Mondelinge taalvaardigheid hangt in sterke mate samen met andere vaardigheden binnen het taaldomein. Het is zelfs voorwaardelijk voor het ontwikkelen van taalvaardigheden zoals begrijpend lezen en het schrijven van teksten. Het is volgens Bé Poolman interessant om meer onderzoek te doen naar deze samenhang voor de verdere doorontwikkeling van taalonderwijs.

Cohortonderzoek

De focusgroep oppert een cohortonderzoek om meer zicht te krijgen op de ontwikkeling van mondelinge taalvaardigheid van kinderen gedurende de schoolloopbaan. “Door de vaardigheden van leerlingen in het so of sbo elke twee of drie jaar te beoordelen, kun je ook kijken naar groei”, aldus Bé Poolman. “Leerlingen stromen in het sbo en so vaak immers pas later in en op verschillende momenten. In het huidige onderzoek vergelijk je de prestaties van die leerlingen met elkaar waardoor de opbrengst van het onderwijs op de sbo- en so-scholen lastig te bepalen is. Aanvullend onderzoek in de vorm van cohortonderzoek is daarom wenselijk. In cohortonderzoek kun je leerlingen met zichzelf vergelijken waardoor hun groei inzichtelijk wordt en je de onderwijsopbrengst kunt meten gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken die over de jaren heen min of meer hetzelfde blijven.”

Onderzoek naar het effect van eigen ervaringen leerlingen in de les

Het gebruik van eigen ervaringen van leerlingen in de les kan volgens de focusgroep zorgen voor meer betekenisvol leren. Het is interessant om te weten of de eigen ervaringen daarmee een positief effect kunnen hebben op de ontwikkeling van vaardigheden in mondelinge taal en wat een effectieve aanpak hiervoor is.